

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტიისტიკისა და
ნეოგრეცისტიკის ინსტიტუტი



პროგრამა «ლოგოსი»

პუბლიკაციები და ღონისძიებები კლასიკური ფილოლოგიის,
ბიზანტიისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის სფეროში



ლოგოსი
თბილისი 2007

ნანა ტონია

რეკომენდაციები
ანტიკური ხანის საკუთარ სახელთა
ქართულად გადმოტანისათვის



© ნ. გონია, 2007

ISBN 978-9941-401-08-4

პროგრამა „ლოგოსი“
ილია ჭავჭავაძის გამზირი 13,
თბილისი 0179
ტელ. 25-02-58, ფაქსი 22-11-81
ელ. ფოსტა: greekstudies@caucasus.net



ჩვენი ქვეყნის ბოლო ათწლეულების ლიტერატურულ ცხოვრებაში ანტიკური მემკვიდრეობისადმი განსაკუთრებული ინტერესი შეინიშნება. ამას მრავალმა გარემოებამ შეუწყო ხელი. უპირველეს ყოვლისა კი ეს არის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის კათედრის (რომელიც 1920 წლიდან არსებობს) პროფესორ-მასწავლებელთა მრავალწლიანი და დაუღალავი მუშაობის შედეგი. კათედრის დამფუძნებელმა **გრიგოლ წერეთელმა**, რომელსაც მთამომავლობამ “მეცნიერების კეთილშობილი რაინდი” შეარქვა, კლასიკური მემკვიდრეობით დაინტერესებულთ წინდაწინ განუსაზღვრა საქმიანობის ძირითადი მიმართულებანი: მეცნიერული და მთარგმნელობითი. თავადაც ჭეშმარიტად პოეტური სულის ადამიანს, დიდებულ მეცნიერსა და მთარგმნელს კარგად მოეხსენებოდა, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ანტიკური მემკვიდრეობის ათვისებას ეროვნული თვითშეგნების აღორძინებისათვის. მისი ავტორობით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეპოქალური მნიშვნელობის მრავალი გამოცემა მომზადდა. მხედველობაში მაქვს პაპირუსების კოლექციის ხუთგომეული, ბერძნული ლიტერატურის ისტორიის პირველი ფუნდამენტური გამოცემა, აგრეთვე ანტიკური ხანის ბრწყინვალედ შესრულებული თარგმანები. გრიგოლ წერეთლის საქმე წარმატებით განაგრძო სახელოვანმა ქართველმა მეცნიერმა **სიმონ ყაუხჩიშვილმა**, რომლის ნაშრომებმა კლასიკურ ფილოლოგიასა და ბიზანტინისტიკაში საერთაშორისო აღიარება მოიპოვეს. ფაქტიურად მა-

თი დამსახურებით საქართველოში საფუძველი ჩაეყარა კლასიკური ფილოლოგიის სკოლას. 1977 წლიდან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩატარებული რეფორმის შედეგად შეიქმნა კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის ინსტიტუტი, რომელიც დღეს კლასიკური ფილოლოგიის სფეროში ევროპული მამკაბის საყოველთაოდ აღიარებულ ცენტრად იქცა.

წლების მანძილზე ინსტიტუტის თანამშრომლებმა მისი დირექტორის, აკად. რ. გორდუზიანის ძალისხმევით მრავალ მნიშვნელოვან საქმეს დაუდეს სათავე. მათ შორის აღსანიშნავია ანტიკური სიგყვაკამშული მწერლობის ქართულენოვან თარგმანთა, მონოგრაფიათა, სახელმძღვანელოთა, ლექსიკონთა, ენციკლოპედიათა თუ სხვა სახის ლიტერატურის გამოცემა, რაც მრავალ სპეციფიკურ სირთულესთან არის დაკავშირებული. მსურს ყურადღება გავამახვილო მათ შორის ერთ პრობლემაზე, რომელიც დიდი ხანია დაინგერესებული საზოგადოების დავის საგნად იქცა. ეს გახლავთ ანტიკური ხანის ბერძნულ და რომაულ საკუთარ სახელთა ქართულად წარმოდგენის საკითხი. მკვლევართა ერთი ნაწილი ვარაუდობს, რომ აუცილებელია გავითვალისწინოთ ევროპული გრადიცია და სახელები გადმოვიგანოთ სახელობითი ბრუნვის ფორმით; მეორენი ემხრობიან ამ აზრს, მაგრამ გამოწაკლისად მიიჩნევენ რა - აჲ და - იჲ დაბოლოებიან სახელებს მათი ქართული ჟღერადობის გამო (ისინი ნათესაობითი ბრუნვის ასოციაციას იწვევენ, მაგ.: “ალკიბიადესი”), გვთავაზობენ, მხოლოდ ამ გიპის სახელები გადმოვიგანოთ ასიგმატურად (“ალკიბიადე”); სხვანი გვირჩევენ მივსდითო XVIII - XX საუკუნეებში გაკვალულ გბას, როდესაც ანტიკურ სამყაროსთან მიარება უპირატესად რუსულენოვანი გბით ხორციელდებოდა, რის შედეგადაც ბერძნულ და ლათინურენოვან სახელთა ფუძისეული ფორმით გადმოღების გენდენცია დომინირებდა (ჰომერი, არტემიდა, ვენერა და სხვა); არსებობს კიდევ ერთი, უაღრესად მნიშვნელოვანი გრადიცია, რომელიც ბერძენტო და ქართველთო მრავალსაუკუნოვანი უშუალო კონტაქტების შედეგად დამკვიდრდა: საკუთარ სახელთა წოდებითი ბრუნვის ფორმით გადმოგანის წესი (ალექსანდრე,

სოკრატე, არისტოტელე), რაც სმენით მიღებულ ინფორმაციას ემყარება. თუმცა აქ გეოგრაფიულ სახელთა წარმოდგენის პრობლემა იჩენს თავს. რა თქმა უნდა, ამ საკითხის უნიფიცირება შეუძლებელია. იგი მოუგვარებელია სხვა ქვეყნებშიც. როგორც რუსულ, ასევე ევროპულ ენებში, სადაც ანტიკურობის ერთი და იგივე ქმნილების რამდენიმე თარგმანი არსებობს, ღღემდე არ არის ერთიანი ამრი ზოგიერთი სახელის ხმარებასთან დაკავშირებით. მაგალითად, რუსულ თარგმანებსა და ლექსიკონებში ვხვდებით ორივე ფორმას: “Ахилл” და “Ахиллес”; გერმანულ ცნობარებსა და ენციკლოპედიებში: “Pindar” და “Pindaros”; უფრო რთულად არის საქმე ინგლისურენოვან თარგმანებში და ა.შ. ზოგადად კი, უახლეს გამოცემებში შეინიშნება ნებისმიერ უცხოენოვან გერმინთა სახელობითი ბრუნვის ფორმით გადმოღების მკვეთრად გამოხატული ტენდენცია, რაც საკითხისადმი მიდგომას დიდად აიოლებს: აღარ ხდება საჭირო ფიქრი იმაზე უნდა დაიწეროს “ჰომეროსი” (აკადემიური ფორმა), “ჰომერი” (ფუძე ქართული სახელობითი ბრუნვის ნიშნით), “ჰომერე” (ბერძნული წოდებითი, როგორც მაგ.: “ალექსანდრე”), თუ ძველ ქართულ თარგმანებში დადასტურებული “ომიროს”, “ომირი”, “უმიროს”, “უმირი” თუ სხვა.

გასული საუკუნის 70-იან წლებში, როდესაც საფუძველი ჩაეყარა პირველი ქართული ენციკლოპედიის გამოცემის დიდ საქმეს, ბუნებრივია, სარედაქციო კოლეგიის წინაშე დაისვა ბერძნულ და ლათინურენოვან სახელთა ქართულად გადმოცანის უნიფიკაციის საკითხი. 1970 წელს მიიღეს სპეციალური დადგენილებაც, რომლის ძალითაც ენათმეცნიერების ინსტიტუტისა და ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მთავარ სამეცნიერო რედაქციას დაევალა უცხოური საკუთარი სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონების შედგენა. პირველ წიგნად 1980 წელს გამოვიდა “ბერძნული და რომაული საკუთარი სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონი”, რომელიც შეადგინა ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის სალიტერატურო კონტროლის რედაქციის უფროსმა სამეცნიერო რედაქტორმა კონა გიგინეიშვილმა, ხოლო რედაქცია გაუკეთეს ცნობილმა მეცნიერებმა ივ. გიგინეიშვილმა, აკ. ურუშაძემ და მ. ჭაბაშ-

ვილმა. წიგნის შესავალ ნაწილში წარმოდგენილია “ბერძნულ და რომაულ პირთა და გეოგრაფიული სახელების ქართულად გადმოტანის წესები”. მიუხედავად ამისა, შემდგომი დროის თარგმანებსა და ანტიკურობასთან დაკავშირებულ სამეცნიერო გამოკვლევებში მაინც შეინიშნებოდა გარკვეული დაბნეულობა სახელთა გადმოქართულების თვალსაზრისით. დაიბადა მრავალი კითხვა: თუ “ჰომეროსი” გადმოგვაქვს – ოც დაბოლოებით, რატომ გადმოგვაქვს სხვა მსგავსდაბოლოებიანი სახელები სხვაგვარად (მაგ.: პინდარე)? ან რატომ ხდება – აც და – იც დაბოლოებიან სახელებში სიგმის უგულებელყოფა? ან რომელი სახელები გადმოგვაქვს ფუძის ფორმით და რომელი არა და ა.შ.

დღეს, როდესაც კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის ინსტიტუტში მიმდინარეობს ანტიკური მემკვიდრეობის ყოველმხრივი ათვისება, როდესაც მითოლოგიური, ენათმეცნიერული, ლექსიკოგრაფიული თუ სხვა სახის ენციკლოპედიების, სახელმძღვანელოების, თარგმანების, მონოგრაფიების გამოცემის საშუალებაც არსებობს და ამ საქმეთა განმხორციელებელი პროფესიონალებიც იღვწიან, აუცილებელი გახდა გერმინთა გადმოტანის შედარებით გაიოლებული პრინციპის დადგენა, რომელიც ერთდროულად გაითვალისწინებს როგორც ქართულ, ასევე თანამედროვე ევროპულ ენებში დომინირებულ ტენდენციებს. ძველბერძნულ-ქართულ ურთიერთობათა კვლევას მრავალი ნაშრომი მიეძღვნა. დღეს არავინ მიიჩნევს სადაოდ ამ ურთიერთობათა მრავალსაუკუნოვანი და მრავალმხრივი გრადიციის არსებობას, რამეთუ მან თავისი ასახვა ჰპოვა ზეპირსიტყვიერებაშიც, მითოსშიც, მხატვრულ ლიტერატურაშიც, ისტორიოგრაფიაშიც და სხვა სფეროებშიც. რაც შეეხება ანტიკური ხანის ძეგლთა ქართულად თარგმნის ისტორიას, აქ შეიძლება ორი უმთავრესი ეტაპი გამოიყოს:

პირველი ეტაპი უძველესი საუკუნეებიდან XVIII საუკუნემდე გაგრძელდა. ეს იყო მრავალსაუკუნოვანი პერიოდი, როდესაც ანტიკურ მემკვიდრეობასთან ზიარება განსაკუთრებული ინტენსივობით ბიზანტიური სამყაროს გავლით ხორციელდებოდა. ეს გზა იძლეოდა როგორც წერილობით-

თი, ასევე უშუალო კონტაქტების დამყარების შესაძლებლობას.

ქრისტიანული საეკლესიო მწერლობის უძველესი ძეგლების ბერძნული ენიდან თარგმნისას, ბუნებრივია, მთარგმნელთა წინაშე მრავალ სხვა სირთულესთან ერთად საკუთარი სახელების გადმოტანის პრობლემაც იდგა. ეს, უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებული იყო იმასთან, რომ ზეპირი გზით შემოსული სახელები ენობრივი ნორმების დაცვის გარეშე ვრცელდებოდნენ. ალბათ, პირველად სახელთა გადმოტანის უნიფიკაციაზე მაშინ დაფიქრდნენ, როდესაც საქართველოში ფართოდ გაიშალა მთარგმნელობითი საქმიანობა უმთავრეს სამონასტრო კერებში, იქ, სადაც მოღვაწეობდნენ ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელები, ეფრემ მცირე, იოანე პეტრიწი და სხვანი. „XI საუკუნიდან შავ მთაზე ქართველ მოღვაწეთაგან იწყება ფილოსოფიური და თეოლოგიური ლიტერატურის ათვისება და თარგმნა-კომენტირება, რაც შემდგომ გრძელდება და ღრმავდება გელათის საღვთისმეტყველო-ლიტერატურულ სკოლაში. რადგანაც ბერძნულ ენაშივე ტერმინთა პოლისემია და გაურკვეველობა („ბერძენთა ენაჲ უფსკრულ ღმა არს და ერთი და იგივე სიტყუა მრავალსა პირსა აღიარებსო“), ხოლო ხშირად ელინური ფილოსოფიური ტერმინების სხვაგვარი (მოგჯერ სრულიად საპირისპირო) გაგება ქრისტიანულ დოგმატიკაში ხშირად მწვალებლობის მიზეზი და ცხარე საეკლესიო დისკუსიების საბაზი ხდებოდა (საკმარისია დავასახელოთ იბნე „არსება,“ და ἡ ὑπόστασις „გუამი პირი“-ს ურთიერთადრევის მაგალითი, რაც არიოზისა და შემდგომშიც არაერთი წვალების წყარო გამხდარა), ამავე დროს, რადგანაც ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგია მოითხოვდა დახვეწასა და დამუსტებას, გაიზარდა მოთხოვნილება ფილოსოფიურ-საღვთისმეტყველო ხასიათის თხზულებათა მუსტი, ადეკვატური თარგმანისა“ (დამანა მელიქიშვილი, „გელათი, სხუა ათინა და მეორე იერუსალიმი“, თბილისი, 2006, გვ. 5). ეს საკითხი საგულდაგულო კვლევას მოითხოვს, თუმცა თვალის ერთი შევლებითაც ნათელია, რომ შუა საუკუნეთა სახელოვანი ელინოფილი მთარგმნელები ცდილობდნენ ერთიანი პრინციპის დაცვას, ამასთანავე გვერდს ვერ უვლიდნენ

მყარად ფესვგამდგარ ტრადიციას. შესაბამისად, უკვე შუა საუკუნეებში შეინიშნება საკუთარ სახელთა გადმოქართულების ორი ძირითადი ტენდენციის არსებობა: ა) გეპირი გზით შემოსული სახელები წოდებითი ბრუნვის ფორმით დამკვიდრდა ქართულ ტრადიციაში (მაგ: თეოდორე, არისტოფანე); ბ) ლიტერატურულმა გზამ აკადემიურ ფორმას მიანიჭა უპირატესობა (პომეროსი, პინდაროსი, არტემისი და სხვა).

მეორე ეტაპი დაიწყო XVIII საუკუნიდან. ეს იყო პერიოდი, როდესაც საქართველოში ქართულ-რუსულმა კულტურულმა ურთიერთობებმა იმძლავრეს. რუსული ენიდან ქართულად მრავალი თხზულება ითარგმნა, მათ შორის ანტიკურ სამყაროსთან დაკავშირებული ძეგლებიცა და მსოფლიო ლიტერატურის შედეგებიც. შესაბამისად, დიდი იყო რუსული ენის გავლენა, რომელმაც თავისი დალი დაასვა გერმინოლოგიურ მხარესაც. კერძოდ, ქართულ ენაში თანდათან მოიკიდა ფეხი რუსულ მთარგმნელობით პრაქტიკაში დამკვიდრებულმა წესმა, რაც სახელთა ფუძისეული ფორმით გადმოტანას გულისხმობდა. ამას დაერთო ისიც, რომ რუსული ენა ერთმანეთისგან განასხვავებს სქესს. შესაბამისად, მდებრობითი სქესის ფორმებისათვის მას გააჩნია საკუთარი დაბოლოება (აფროდიტა). ქართულმა ენამ მიიღო რუსულიდან მდებრობითი სქესის ფორმით შემოსული სიტყვები, მაგრამ პარალელურად, ძველი ტრადიციის გავლენით, წარმოქმნა თავისიც (აფროდიტე). მსგავსი პარალელიზმები უხვად დაიძებნება.

ამ და სხვა გაუგებრობათა მოსახსნელად ანტიკური ხანის ლიტერატურულ წყაროებზე მრავალწლიანი დაკვირვებისა და ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ ვარჩიეთ, უპირატესობა მიგვენიჭებინა ბერძნულ და რომაულ სახელთა გადმოტანის ბიზანტიური ეტაპისათვის, რომელიც, არსებითად, ემთხვევა თანამედროვე ევროპულ ტრადიციას. თვალსაჩინოების მიზნით გთავაზობთ ზოგიერთ ამონარიდს ძველი თარგმანებიდან, რომლებიც ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით დავალაგეთ:

ომეროს “და პირველთა მათ *ომეროსისთა* წარმოიღებდა
სტრიქონთა, რომელ იგი მათ ყოველთა მიერ
სიტყუს – მოქმედთა განსაკვირვებელ იყო და
თქვა ესრეთ:

არა კეთილ არს მრავალ – უფლებამ
ერთ უფალ იყავნ და ერთ მეუფმ”.

ვესევი კესარიელის “პროკოპის მარგვილობის”
ქართული თარგმანი მესრულებული უცნობი
ავტორის მიერ. იხ. პ. ინგოროყვა, გიორგი მერ-
ჩულე, თბილისი, 1954, გვ. 52.

VII საუკუნე.

ომიროს “ამისთესცაი მიამსგავსა *ომიროს* რიცხუ
იგი კუბ თაჲ მათ წიგნთაჲ ებრაელთაჲ
კუდ სა მას ასოსა გამოსახულსა
აღრაცხილსა, და მანცა თუსი იგი კელოვნებაჲ
კლიადომასი კუდ
ნი დაჩხიბულნი კუდ ითა მის.

ოღისეეს ასოჲთა მიამსგავსა. აგრეთვე კუალად *ოღსეეს* “.

“სასწავლო წიგნი”, რომელიც შატბერდის კრე-
ბულშია მოთავსებული. იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, შატ-
ბერდის კრებულის სასწავლო წიგნი, თსუ მო-
ამბე. III. თბილისი, 1923, გვ. 405.

VIII-IX საუკუნე.

ქსერქსეს “... ვინლა მომცეს მოქმედებაი იგი ღლითი-ღლედი? ვინ
მეშეშეობაჲ და მკუეთელობაჲ? ვინ – მნერგველობაჲ და
მწყლველობაჲ? ანუ ვინ – ხე იგი ძელქვისაჲ,
უფრომსლა
ოქრომსლა უპატივოსნესი ნერგსა მას *ქსერქსისსა*,
რომლის
ქუეშე მჯდომარე იყო არა მეფე განლაღებული, არამედ
მონაზონი შეკნინებული?

აპოლო “ნერგსა მას ვიგყუ, რომელი მე დავასხ,
აპოლო მორწყო, შენმან მაგან პატივოსნებამან,
ხოლო ღმერთმან აღაორძინა პატივად ჩუენდა ”

გრიგოლ ნაზიანზელი, II ეპისკოლე. თარგმნილი
უფრემ მცირეს მიერ. იხ. ნ. ქაჯაია, გრიგოლ ნა-

XI საუკუნე

ელისპონტოს “შ ქუეყანაო და მგეო და სათნოებაო,
რათა მცირედრე მომღერალ ვიქმნე, –
არა რაათა ელისპონტოსა შევეუღლნეთ,
არამედ რაითა დაეავაკოთ მთხრებლები”.

გრიგოლ ნაზიანზელი, III ეპისტოლე. თარგმნილი
ეფრემ მცირეს მიერ (იქვე, გვ. 120).

XI საუკუნე

პინდაროს გულისხმა-ყაე, რასა უკუე ესე ვიტყუ,
იტყუს პინდარიოს, და უკუეთუ
ჰპოვო ჩემი ესე უკმოებაჲ უმჯობეს შენისა
ენამჭევრობისა, დასცხერ მომზრახობად
ჩვენთუს მღუმაროებისა,
რომლისათუს გეტყუ შენ იგავსა ამას ფრიად
რაამე ჭეშმარიტებით და ფრიადცა შემოკლებულად,
ვითარმედ: “მაშინ მეტყუელებენ კუკნონი,
რაჟამს ჩიგნი მღუმარე იყვნენ”.

გრიგოლ ნაზიანზელი, VI ეპისტოლე. თარგმნი-
ლი ეფრემ მცირეს მიერ. (იქვე, გვ. 121).

XI საუკუნე

ბელეროფანტეს “რამეთუ მამულსა ველღეროფანტესსა
აღმოეცენა მშხეცი რამე სამცხოველი,
რომელსა წინაკერძოჲ იყო ლომისაჲ,
და უკუანა კერძოჲ იყო მფრინველისაჲ,
ხოლო სამუვალი მისი – ფრინველი.”

X L III, 8

Pseudo – Nouniani in IV orationes
Gregorii Nazianzeni commentarii,
Versio iberika, ed. Tamar Otkhmezuri,

ემიროს “არა დიდ იყავ აქილევი, არამედ
დიდსა მიემთხუე მაქებელსა ემიროსს,
რამეთუ ოცდა რვა წელ განგრძობასა
ტროადელთა ბრძოლისასა ვერა რა ღირსი
ქებისა იქმნა”.

დავითის ისტორიკოსი.
ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 342 ტექსტი ლადგე-
ნილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით
სიმ. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბილისი, 1973.

XII საუკუნე.

პრიამოს “და უმეტეს ამისსა არა განცუდნა
ხრიზმოზიკა იგი პრიამოსისი მეფისა
ასიელთასა”

დავითის ისტორიკოსი.
ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 205 ტექსტი ლადგე-
ნილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით
სიმ. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბილისი, 1973.

XII საუკუნე.

არტემის “გიორგი მეფე იყო მონადირე არტემის
სახელ, რომელი ითქუმის მთაფოლო,
რომელ არს ღმერთი მონადირე”.

“ისტორიანი და აზმანი შარაუანდელთანი”
წიგნში: კ. კეკელიძე, ისტორიანი და აზმანი შა-
რაუანდელთანი, როგორც ლიტერატურული წყა-
რო, რუსთაველის კრებული, ტფ- 1938, გვ. 3-4.

XIII საუკუნე.

განგალოს “*ჭანგალოს რომელნიმე ესრეთ ზღაპრობენ, ვითარმედ, მოყუარე და თანა-მესუმურ და ყოველთა ხუაშიადთა ღმერთთასა მეცნიერ იყო და მიმნდობელად მყოფი უცნაურთა მათთა გამოუცხადებდა კაცთა*”.

იოანე პეტრიწი, სათნოებათა კიბე. იე. ლოლაშ-
ვილის გამოცემა, თბ., 1968, გვ. 118.

XI საუკუნე

კენტავროს “*რამეთუ ვინ ჰგავნ კორციელი ანუ ვინ იხილა ესოდენ განმარჯუებული ნადირობასა შინა, მოსიმახოს ვინმე ითქმის ებრაელი მოისრობის დაკეთილ – მმართველობისათუს ალექსანდრე. სპათა შორის მჯობად და აქილევის კენტავროსისგან მოისრობასა ელინთა შორის*”.

დავითის ისტორიკოსი. იხ. ი. აბულაძე, “*ელინთა ზღაპრობანი*”, ენიმკის მოამბე, X, თბ., 1941, გვ. 348-349.

XII საუკუნე.

პლუტარხოს “*რომლისა შესხმაჲ ღამს ჰომიროსისა მიერ (საუბარია თამარ მეფეზე – ნ.გ.). რაბამ იგი აღიდა სიგყუაჲ ალექსანდრესადმი პლუტარხოს ზემომმაღვლეღმან ისტორიათა მწერლობასა შინა ჭელმწიფეთა შემასხმელობისასა?*”

“*ისტორიანი და აზმანი მარავანდელდანი*”
მარიამისეული ქართლის ცხოვრება, გვ. 363,
კ. კეკელიძის გამოცემა, თბილისი 1941, გვ. 54.

XIII საუკუნე.



ანტიკური ხანის საკუთარ სახელთა ორთოგრაფიის კანონზომიერებათა დასადგენად ამ კუთხით მიზანმიმართულმა კვლევამ ასეთი დასკვნების გამოგანის შესაძლებლობა მოგვცა:

I. საკუთარი სახელების ქართულად გადმოცემისას უპირატესობა ენიჭება სახელობითი ბრუნვის ფორმას:

ავეგუსტუსი	ლუკიანუსი
ანაკრეონი	ლუკრეციუსი
აპულეიუსი	მარციალისი
არტემისი	მენანდროსი
არქილოქოსი	ნონოსი
ბოეთიუსი	პინდაროსი
ვენუსი	პლაეტუსი
ვერგილიუსი	პლუტარქოსი
თეოკრიტოსი	სალუსტიუსი
თუკიდიდესი	ტაციტუსი
იუვენალისი	ტერენციუსი
კალიმაქოსი	ქარიტონი
კატულუსი	ქსენოფონი
კეინგილიანუსი	პელიოდოროსი
ლონგოსი	და სხვა.

გამონაკლისები:

ალექსანდრე	პლატონი
არისტოტელე	პრომეთე
არისტოფანე	სოფოკლე
დიონისე	ციცერონი
ევრიპიდე	პერაკლე
ესქილე	პესიოდე
	და სხვა.

**II. ზოგიერთ ასოთა და ასოთშეთანხმებათა გადმოგანისას
შეინიშნება მკვეთრად გამოხატული თავისებურებანი:**

ა. ძველბერძნული საკუთარი სახელებისათვის

თანხმოვნები და თანხმოვანთა ჯგუფები:

1. $\zeta \rightarrow \delta$

ძაგრესი (Ζάγρευσ)

ძეექსიპოსი (Ζευξιππος)

ძეთოსი (Ζήθος)

გამონაკლისები:

ზეესი (Ζεύς)

ზოღიაქო (Ζωδιακός)

2. $\sigma \rightarrow \varsigma$

სელენე (Σελήνη)

პერსეფონე (Περσεφόνη)

მესენია (Μεσσηνία)

გამონაკლისები:

აზია (ἸΑσια)

მედუზა (Μέδουσα)

მუზა (Μοῦσα)

ანგელოზი (Ἄγγελος)

3. $\chi \rightarrow \psi$

აქილევსი (Ἀχιλλεύς)

ფსიქე (Ψυχή)

ქაოსი (Χάος)

გამონაკლისი:

ყველა სახელი, სადაც გვხვდება – $\chi\theta$ – კომპლექსი. მაგ.:
ხთონოსი (Χθόνιος)

4. $\psi \rightarrow \text{უს}$

პელოფი (Πέλοψ)
კალიფო (Καλυψώ)
ფსელფო (Ψελλός)

5. $\kappa\tau \rightarrow \text{ქტ}$

აქტეონი ('Ακταίων)
პოლიდექტესი (Πολυδέκτης)
ფილოქტეტესი (Φιλοκτήτης)

ხმოვნები და ხმოვანთა ჯგუფები

ა) ხმოვანთა ჯგუფები, რომლებიც არ ქმნიან ღიუთონებს
რჩებიან უსველელად:

1. $\alpha\eta \rightarrow \text{აე}$

ლაერტესი (Λαέρτης)
დანაე (Δανάη)

2. $\alpha\iota \rightarrow \text{აი}$

ლაიოსი (Λαῖος)
აგლაია ('Αγλαΐα)

$\eta\iota \rightarrow \text{ეი}$

ბრისეისი (Βρισηΐς)
ნერეისი (Νηρηΐς)

3. $\epsilon\omicron\upsilon \rightarrow \text{ეუ}$

კრეუსა (Κρεούσα)

4. $\eta\epsilon \rightarrow \text{ეე}$

ეეტეონი ('Ηετίων)

5. $\sigma\iota \rightarrow \omicron\upsilon$

კალიროე (Καλιρρόη)
ალკითოე (Ἀλκίθιοι)

6. $\omega (\omicron)\omicron \rightarrow \omicron\omicron$

აქელოოსი (Ἀχελώϊος)
პირითოოსი (Πειρίθιοις)

7. $\upsilon \rightarrow \omicron$

პოლიბიოსი (Πολύβιος)
კალიფსო (Καλυσώ)

ბ) ხმოვანთა ჯგუფები, რომლებიც ქმნიან დიფთონგებს,
ამჟღაენებენ გარკვეულ თავისებურებებს:

1. $\alpha\iota \rightarrow \epsilon$

დედალოსი (Δαΐδαιλος)
ეაკოსი (Αἰακός)

გამონაკლისები:

აია (Αἶα)
აიეტი (Αἰήτης)
აიასი (Αἶας)
მაია (Μαῖα)

2. $\alpha\upsilon \rightarrow \alpha\epsilon$

ავგიასი (Αὐγείας)
ავტონოე (Αὐτόνοη)

3. $\epsilon\upsilon \rightarrow \epsilon\upsilon$

ალკიონეისი (Ἀλκυονείδης)
დეეკალიონი (Δευκαλίων)

4. $\text{oi} \rightarrow \text{ოი}$
ოიდიპოსი (Οἰδῖπους)
კროისოსი (Κροῖσος)

ფ

5. ei

- ა) თანხმოვნის წინ $\rightarrow \text{ი}$
დეიანირა (Δηϊάνειρα)
სირენები (Σειρῆνες)
- ბ) ხმოვნის წინ $\rightarrow \text{ე}$
მედეა (Μήδεια)
პიპოდამეა (Πιπιδάμεια)

ბ. რომაული საკუთარი სახელებისათვის

ხმოვნები და ხმოვანთა ჯგუფები:

1. $\text{J} \rightarrow \text{ი}$
იანუსი (Janus)
იუნო (Juno)
აპულეიუსი (Apulejus)
ტრაიანუსი (Trajanus)

გამონაკლისი:
პომპეუსი (Pompejus)

2. $\text{Y} \rightarrow \text{ი}$
სკილა (Sculla)

3. $\text{ae} \rightarrow \text{ე}$
ესკულაპიუსი (Aesculapius)
ემილიუსი (Aemilius)

გამონაკლისი:

კეისარი (Caesar)

4. oe → ე

კლელიუსი (Kloelius)
პენიუსი (Poenius)

თანხმოვნები და ბგერათა ჯგუფები:

1. C → კ ან ც

კერესი (Ceres)
კეისარი (Caesar)
კელიუსი (Coelius)

ციცერონი (Cicero)
ცინა (Cina)
მეცენატი (Mecenas)

2. F (ph) → ფ

ფლორა (Flora)
ფილიპუსი (Philippus)

3. h → ჰ

პერკულესი (Hercules)
პოსტილიუსი (Hostilius)

4. s → ს(შ)

დრუსუსი ან დრუზუსი (Drusus)
აუსონიუსი ან ავზონიუსი (Ausonius)

5. t → ტ ან ც (i –ს წინ, თუ მოსდევს ხმოვანი)

ეგნატიუსი ან ეგნაციუსი (Egnatius)
ლატიუმი ან ლაციუმი (Latium)

6. x → ქს

მაქსიმუსი (Maximus)

აქსიუსი (Axius)

7. ch → ქ

გრაკქუსი (Gracchus)

ქალკისი (Chalcis)

8. qu → კვ

ტარკვინიუსი (Tarquinius)

კვირინუსი (Quirinus)

PS. ცხადია, ენა ვერ იგანს ჩარჩოებს. იგი თავად ირჩევს თავისი სრულყოფის გზებს. წარმოდგენილი დასკვნები მხოლოდ დაკვირვებათა შედეგებია და არა წესი.

ძველბერძნულ საკუთარ სახელთა
გადმოგანისათვის ქართულ ენაზე

- I. ყველა საკუთარი სახელი (გრადიციალ ქცეულ გამო-
ნაკლისთა გარდა) გადმოვიტანოთ ნომინატივის ფორმით!
- II. უმთავრეს ასოთა და ასოთშეთანხმებათა გადმოგანის
წესები:

თანხმოვნები

- | | | |
|--|----------------|--|
| 1) $\zeta \rightarrow \text{ძ}$
ძაგრეესი
ბეექსიპე
ბეთოსი | გამონაკლისები: | გეესი
გეფიროსი
ზოლიაქო |
| 2) $\sigma \rightarrow \text{ს}$
კროსოსი
პერსეფონე
სელენე | გამონაკლისები: | აზია
მელუზა
მუზა
ანგელოზი |
| 3) $\chi \rightarrow \text{ქ}$
აქილეესი
ფსიქე
ქაოსი | გამონაკლისები: | კომპლექსი $\chi\theta \rightarrow \text{ხთ}$
მაგ. ხთონოსი |
| 4) $\psi \rightarrow \text{ფს}$
პელოფსი
კალიფსო
ფსამათე
კეკროფსი | | |
| 5) $\kappa\tau \rightarrow \text{ქტ}$
პოლიდექტესი
ფილოქტეტესი
აქტეონი | | |

ხმოვნები

1. ხმოვანთა ჯგუფები, რომლებიც არ ქმნიან დიფთონგებს ჩვეულებრივ გადმოდიან:

ოო → ორ (პანთოროსი, აქელოროსი, პირითოროსი)

ეოუ → ეუ (კრეუსა)

უ → ი (ტაიგეტე)

ოი → ოე (ლაოთოე, კალიროე, ალოევსი)

აი → აე (ლაერტესი, დანაე, ფაეთონი)

იე → ეე (ეეტიონი)

აი → აი (ლაიოსი, აგლაია, კლაისი);

იი → ეი (ბრისეისი, ქრისეისი, ნერეისი)

2. ხმოვანთა ჯგუფები, რომლებიც ქმნიან დიფთონგებს:

ოი → ოი (კროისოსი, ოიდიპოსი, დესპონა)

ეი → ეე (ლევკიპოსი, ალკინოევსი, დევკალიონი)

აი → აე (ავგიასი, ავტონოე, ნავსითოროსი)

აი → ე (დედალოსი, ფედრა, ეაკოსი) გამონაკლისი (აიასი, აია, აიეტი, აიაია, მაია)

ეი:

თანხმოვნის წინ → ი (ქირონი, დეიანირა, სირენები)

ხმოვნის წინ → ე (ენეასი, მედეა, ოდისეა ჰიპოდამეა)

